

Oroliga liberaler

Recension av Li Bennich-Björkman, Sverker Gustavsson
& Mats Lindberg (red.), *Hålla huvudet kallt.*
Om distanserat engagemang i en uppjagad tid
(Daidalos, Göteborg 2023)

MATS BENNER

Det är oroliga tider som bekant, och när liberaler blir oroliga ordnar de seminarier och ger ut böcker om tidsandan. Och det är absolut i sin ordning. Vår samtid kan behöva en dos liberal samhällskritik. När hastighet och slagfärdighet dominerar det offentliga samtalet, och långsiktighet och analys förkastas, är den ordnade reträtten till måttfullhet och nykter rationalitet. Det finns sannerligen ett behov av att resonera sig fram och att söka en ny mitt i samhälle och politik. Frågor att lösa och hantera saknas inte: energiförsörjning, migration, klimatomställning, skola, vård, utbildning ... Alla är de i behov av vettig analys och breda överenskommelser snarare än ryckig populism.

Även om en plädering för liberalism kan kännas lite apart i just denna tidskrift, saknas det en rationell och förnuftig borgerlighet som alternativ till den skrikiga och opportunistiska höger som präglar dagens offentlighet. Det handlar inte bara om det offentliga samtalets allmänna brist på rim och reson utan också om akademins kris som en plattform för analys. Universiteten befinner sig också de i ett slags söndervittring. De senaste decennierna har stora medel skjutits till, men i en rörig form, med mängder av specialuppdrag och satsningar åt allehanda håll. En långtgående decentralisering har ackompanjerats av stora strider om hur universiteten och högskolorna ska styras, liksom av en mängd uppföljnings- och utredningsuppdrag. Parallellt har universiteten dragits in i den oroliga samtidens väv av konflikter och motsättningar, provokationer och motprovokationer.

Med andra ord: samtiden är spretig och det finns ett behov av resonerande skrifter och sammanhang. En sådan bok föreligger nu. Den samlar en grupp huvudsakligen Uppsalabaserade samhällsvetare och humanister, som tar ett grepp på samtidens syn på kunskap och på akademien som arbetsplats och miljö.

Boken består av en bred samling bidrag under temarubrikerna ”Konformism och självständighet”, ”Aktivism och vetenskaplighet” och ”Kunskapspolitikens infrastruktur”. Det är i den första och den sista delen de intressanta bidragen primärt återfinns. Kapitlen om akademisk aktivism bär emellanåt själva orons och schismens tecken och skymmer volymens annars sobra ton. Här tycks man inte alltid hålla huvudet kallt utan tvärtom glatt ge sig in i konflikter. Och det är väl i sin ordning, men passar bättre i en annan bok än en som vill hålla det distanserade engagemanget högt.

I många andra bidrag framträder i stället en samlad, lugn inställning till samtidsoron. På ett lite allvarsamt sätt lyfter de fram vad vi kan kalla ett kunskapsfördrag mellan politik och akademi, där argument och rationalitet bildar en grund som förenar olika kategorier med skilda villkor men likartade uppdrag. Viktiga bidrag från Max Weber och Gunnar Myrdal om värdeprenisser och hederlighet som delar av ett akademiskt engagemang lyfts förtjänstfullt fram. Här finns mycket att hämta för en ny generation engagerade akademiker – som samtidigt vill hålla sin professionalitet intakt. Frågorna är inte nya, utan har väckts i andra oroliga tider.

”Distanserat engagemang” är den av boken anvisade vägen ut ur dagens oreda, vilket ska uttydas som att det politiska samtalet ska styras av normer och värderingar men samtidigt vara öppet för fakta och argument. Vetenskapens roll i detta är att på samma sätt vara orädd för att hantera svåra frågor, men att göra det på ett hederligt och transparent sätt. Bara på så vis kan ett kunskapsfördrag – bokens normativa tes och önskan – komma till stånd, en plattform för gott akademiskt och politiskt arbete, redbar, ärlig men också progressiv och framåtblickande.

Den anvisade hållningen är välkänd i svensk politisk och akademisk historia, och har rentav etablerats som ett särskilt signum för den svenska offentligheten. I boken finns åtskillig vittnesbörd om en rationell poli-

tisk kultur där samhällsfrågor blivit föremål för analys, överväganden, reformer och uppföljning, i en positiv spiral där problem omvandlas till reformer. Parallellt har en hel apparat av reformistisk samhällsvetenskap vuxit fram, präglad av metodisk noggrannhet och öppenhet inför samhällsproblem.

Det är här författarna finner ett slags historisk nollpunkt, där samhällsutveckling och akademisk praktik verkar i ömsesidighet. Hur kan ett sådant samspel se ut i dagens röriga och rörliga verklighet? Författarna vill ju på en och samma gång vara kritiska mot tendenser i samtiden och verka för konstruktiva vägar framåt. Risken är förstås att de trasslar in sig i en position som å ena sidan vill hålla öppet för polemik, å andra sidan är rationell och resonabel.

Sedan kan naturligtvis den kritiske invända att kunskapsfördraget formades i sin tid, med ömsesidigt förstärkande relationer mellan stat, marknad, organisationer och medborgare. Dagens instabila villkor försvårar den typen av fördrag; i stället ser vi en mängd smärre fördrag snarare än ett stort samhällsfördrag. Se bara på villkoren i Sverige inom områden som energiförsörjning, vård och skola, präglade av opportunistiska koalitioner mellan (vissa) experter och (vissa) ekonomiska intressen, inte sällan smorda av före detta politiker som gått in i roller som rådgivare. Hur ser ett kunskapsfördrag ut där, egentligen? Går utvecklingen överhuvudtaget att vända? En hel del försök har gjorts – bland annat av Uppsalastatsvetaren Leif Lewin på skolans område, som i en statlig utredning förkastade den rådande ordningen med en ohelig allians mellan kommuner och privata skolkoncerner med staten som passiv åskådare. Resultatet blev intet, och landet ligger där det gör fortfarande i skolfrågan. Liknande saker kan sägas om de flesta politikområden. Det lappträcke av finansiering och organisation som stavas svensk sjukvård är också ett exempel på hur rationalitet och planering ersatts av temporära och partiella lösningar.

Ansvar kan inte enbart sökas hos politiken. Ansvar måste fördelas lika. Akademin har slutit sig mot samhället och söker endast fläckvis samspel med politiska processer. De tre stora fälten för akademisk expertis – sociologi, statsvetenskap och nationalekonomi – har fjärrat sig från den praktiska nyttan som utgångspunkt. I stället dominerar generiska

och abstrakta problem, som måhända ger akademiskt genomslag men som har föga att säga de praktiska frågornas värld.

Också akademien har alltså genomgått ett radikalt skifte som måhända begränsar ambitionen att få till ett specifikt och allomfattande kunskapsfördrag. Sättet att finansiera och organisera universitet har sannerligen inte förenklat livet för den som vill betrakta universiteten som helheter. Finansieringen kommer från en enorm mängd källor; det gemensamma är den heliga konkurrensutsättningen. Resultatet är en oöverskådlig mängd projekt, var för sig lovvärda och utmärkta men sammantaget rörligt och kaotiskt som akademisk miljö. Och utbildningen har tunnats ut i ambition och resursättning parallellt. Rollen som akademisk lärare är radikalt tudelad, mellan å ena sidan dem som undervisar och enbart undervisar och å andra sidan dem som forskar och bara tillfälligtvis befinner sig i katedern. Resultatet är att akademiska profiler blir alltmer utslätade och miljöerna inte sällan blotta projekt- och programhotell. Hur ska denna underminerade miljö kunna fungera som ett kraftfält i ett polariserat samhälle?

Ja, allt är sannerligen en trasa och vad kan ännu en debattbok om sakernas tillstånd göra åt det? Men som påminnelse om att det finns en öppning i det offentliga samtalet som kan befolkas med rationella och progressiva krafter inom hela det politiska spektret fungerar volymen väl. Den skänker också ett visst hopp till den som önskar sig ett annat politiskt landskap, där borgerligheten kan samlas kring en liberal grundsyn grundad i rationalitet och tilltro till institutionell öppenhet, medan vänstern kan formeras kring en alternativ grundsyn där makt och ojämlikhet står i förgrunden. Då skulle skiljelinjerna mellan höger och vänster åter träda fram tydligare, som alternativ till dagens dis av populism, högernationalism och kulturradikalism som är svårt att navigera för den som faktiskt är intresserad av de klassiska frågorna om makt och ansvar. Att möta en så sofistikerad och välartikulerad liberalism som den här som vill hålla huvudet kallt är ett hoppfullt tecken i tiden.

ANNONS

DE INTELLEKTUELLAS FÖRRÄDERI?

INTELLEKTUELLT UTBYTE MELLAN
SVERIGE OCH TREDJE RIKET

MARIA BJÖRKMAN,
PATRIK LUNDELL &
SVEN WIDMALM
(RED.)

Arkiv förlag
flexoband
370 sidor

MED BIDRAG FRÅN:
Birgitta Almgren
Maria Björkman
Maja Hagerman
Bibi Jonsson
Ola Larsmo
Olof Ljungström
Patrik Lundell
Benjamin G. Martin
Henrik Rosengren
Sven Widmalm
Andreas Åkerlund
Johan Östling

»Läs mer om boken på www.arkiv.nu«

Moderna klassiker

Theodor W. Adorno

Minima Moralia

Arkiv förlag

Skrivna åren 1944–47 under Theodor W. Adornos landsflykt i USA sträcker sig texterna i *Minima Moralia* över de mest skiftande ämnesområden, från ytterst privata erfarenheter till allmänna problem av filosofisk, politisk och estetisk art.

Här ger Frankfurtskolans främste företrädare sin personliga formulering av den ”kritiska teorins” civilisationskritik, i dess karaktäristiska blandning av bottenlös pessimism och trotsigt motstånd.

I denna nya upplaga av Adornos teoretiska och litterära mästerverk ingår även de tio postumt utgivna texter, kända som ”Flaskpost”, som numera räknas till verket samt en nyskriven inledning av sociologen Anders Ramsay.

»Läs mer om boken på www.arkiv.nu«